

УДК 330.564.2:316.343.654(477)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ СЕРЕДЬНОГО КЛАСУ В УКРАЇНІ

НАІЛЯ БАЛТАЧЕСЬВА,

доктор економічних наук, доцент, професор Донецького національного університету

У статті розглянуто сутність, функції та критерії визначення середнього класу. Досліджено сучасний стан формування середнього класу в Україні; проаналізовано тенденції та проблеми становлення цього прошарку суспільства. Надано порівняльну характеристику середнього класу в Україні та в країнах із розвинутою ринковою економікою. Запропоновано напрями розвитку середнього класу в Україні.

Ключові слова: середній клас, дохід, споживання, сукупні витрати.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів соціального розвитку України є уповільнення процесів розшарування населення за рівнем доходів і майновим становищем, створення передумов для формування та закріплення широкого прошарку середнього класу громадян.

Середній клас - це люди, які мають стабільні доходи, і цих доходів вистачає не лише на придбання товарів першої необхідності, але й на задоволення інших матеріальних потреб. Однак майновий достаток не єдина ознака середнього класу, має бути певна незалежність у своїй праці, у реалізації своєї особистості, у професійній підготовці, можливість заробляти гроші незалежно від влади. Саме цей прошарок є головним елементом стабільності та розвитку будь-якої країни. Сьогодні в Україні середній клас тільки формується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем становлення та формування середнього класу присвячено праці провідних україн-

ських (І. Бондар, Є. Бугасенко, В. Геєць, Т. Кір'ян, Е. Лібанова, В. Мандибуря, В. Паламарчук, Т. Тресвятська, Г. Ярошенко та ін.) та російських (Т. Заславська, В. Лепехін, О. Шкаратан та ін.) учених. Проте як серед науковців, так і в масовій свідомості поки що немає чіткого уявлення про сутність та структуру середнього класу, його якісні характеристики.

Метою статті є визначення пріоритетних напрямів розвитку середнього класу в Україні на основі оцінки тенденцій і проблем його формування, а також порівняння зі світовим досвідом.

Виклад основного матеріалу. Уперше поняття "середня верства" стосовно суспільства застосував Аристотель. Саме він підкреслив ідею, суть якої полягає в тому, що чим більшою буде ця середня частина суспільства, тим стабільнішим буде й саме суспільство. Поняття "середній клас" одержало широке розповсюдження у ХХ ст.

Будучи основною соціальною групою, середній клас розвинених країн виконує ряд функцій (рис. 1).

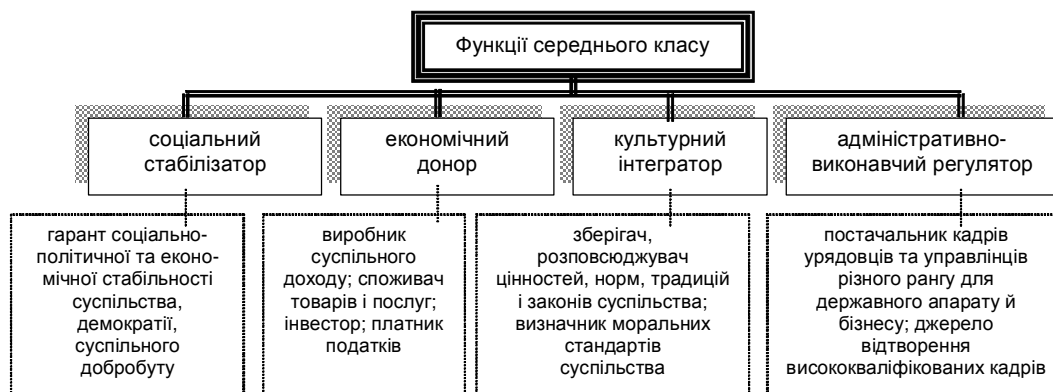

Рис. 1. Функції середнього класу.

Аналіз наукової літератури [1-3, 8-10, 12, 17, 18] свідчить, що на сьогодні не існує єдиних критеріїв визначення середнього класу. Найчастіше основними об'єктивними критеріями називають рівень освіти й доходів, стандарти споживання, володіння матеріальною або інтелектуальною власністю, а також здатність до висококваліфікованої праці. Окрім цих об'єктивних критеріїв, велику роль виконує суб'єктивне сприйняття людиною свого становища - тобто її

самоідентифікація як представника "соціальної середини". Отже, існує два основних методологічних підходи для визначення середнього класу: об'єктивний (базується на певних об'єктивних параметрах середнього класу, що не залежать від думки окремої особи, - рівень доходів, освіти, професійний статус, володіння власністю та інші) та суб'єктивний (базується на принципах ідентифікації себе із середнім класом) [6, с. 118-119].

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.

Зі становленням ринкової економіки в Україні почала формуватися група людей, яка за своїми параметрами нагадувала середній клас на Заході. Істотного удару по середньому класу, що народжується, було завдано економічною кризою 1998 р. І тільки після того як країна відійшла від кризи 1998-1999 рр., в Україні заговорили про появу справжнього середнього класу. В Україні у 2001 р. до середнього класу відносили 12,3% населення країни [11, с. 115], у 2002 р. - 11% [6, с. 135]. У 2003 р. соціологи припустили, що існує десять знакових предметів для визначення приналежності людини до середнього класу: автомобіль, комп'ютер, мобільний телефон, телевізор з великою діагоналлю, відеокамера, шафа-купе, меблі з вбудованою побутовою технікою, посудомийна машина, дисконтна та платіжна картки. Тоді кожен представник середнього класу мав мінімум два предмети із цього списку. У 2007-2008 рр. недоступним для мешканців великих міст залишався хіба що автомобіль.

Нового удару середній клас в Україні зазнав під час світової фінансово-економічної кризи 2008 р., унаслідок якої кількість українців, що відносять себе до вищого прошарку середнього класу, зменшилась на 4% - з 14% влітку до 10% восени 2008 р. [5]. Тоді як за перший-третій квартали 2008 р. цей показник зріс удвічі - із 7 до 14%. У третьому кварталі 2008 р., за даними маркетингової агенції TNS Ukraine, до середнього прошарку середнього класу потрапили 24% українців, до "нижче від середнього" - 18%. У четвертому кварталі 2008 р. ці показники погіршилися: частка середнього прошарку зменшилася до 20%, а "нижче від середнього" зростає до 23%. Це пояснюється тим, що в цей період припинилося споживче кредитування й люди втратили можливість обслуговувати свої кредити, вони одразу перестали відносити себе до середнього класу. Попередній бум кредитування дозволив більшості українців перейти до "стабільного середнього класу", хоча вони й не мали достатніх накопичень, які б захистили їх від наслідків кризи [13].

Згідно з опитуванням Інституту проблем управління ім. Горшеніна, близько 9% жителів України можна віднести до середнього класу [14], а за деякими оцінками сьогодні кількість середнього класу складає не більше 5% [7].

Варто зазначити, що, за словами експертів, критеріями реального середнього класу є родини, які мають дохід на місяць не менше 2 тис. дол., невеликий бізнес, декілька вищих освіт, престижний автомобіль, власне житло, можливість користуватися приватною медициною та подорожувати кілька разів на рік.

На думку экс-віце-прем'єр-міністра України С. Тігіпка, для того, щоб віднести сім'ю до середнього класу, її мінімальний дохід повинен становити 2 середні зарплатні плати, тобто шість тисяч грн [15], а на думку генерального директора Київського міжнародного інституту соціології В. Паніото, абсолютний середній клас - це коли всі основні потреби людини задоволені.

За рівнем зарплатної плати Україна відноситься до країн, які вважаються бідними й відстають від стандартів ЄС та інших держав. Середньомісячна зарплата в Україні у 2012 р. склала 379 дол., тоді як у Росії - 470 дол., у Білорусі - 485 дол. Отже, рівень доходів українців виключає структуру споживання й можливість стандарту добробуту, що характерні для середнього класу. Згідно з критеріями Все-

світнього банку, до середнього класу відносяться групи населення, у яких дохід на кожного члена сім'ї складає 3470-8000 дол. на місяць. Зрозуміло, такі показники можуть бути застосовні лише до найбагатших країн - США, Японії, Швейцарії, Великобританії. В інших країнах ці критерії скромніші: у Німеччині середній клас починається з доходу у 2000, в Іспанії і Португалії - 1000, в Греції - 750 дол. на місяць на людину. В Україні до середнього класу відносять сім'ї, у яких на одну людину припадає 300-400 дол. на місяць, що відповідає критеріям, прийнятним для бідних країн [16].

Сьогодні українці, на відміну від життя за радянських часів, стали витрачати більшу частину своїх доходів на харчування, при цьому принципових змін у самому харчуванні не відбулося. Також чимало коштів сім'ї витрачають на освіту та медичне обслуговування, хоча в Україні де юре ці послуги безкоштовні. Крім того, зросла плата за житло та комунальні послуги. У результаті цього залишається дуже мало коштів на розвиток, культурне проведення дозвілля, а також вільних коштів у домогосподарстві. Дані, які характеризують динаміку сукупних витрат українців, наведено в табл. 1.

Сьогодні середня українська родина понад 51% витрачає на харчування (цей показник після 2009 р. підвищився). Більше 40% сімей на харчування витрачають понад 60% своїх доходів. За міжнародними стандартами, якщо сім'я витрачає на харчування понад 60% свого бюджету, вона може вважатися бідною, якщо понад 80% - то злиденною. 45,5% українців витрачають до половини сімейного бюджету на оплату житла [15].

Дослідження, проведене компаніями Noblet Media CIS та GfK Україна, показало, що у 2012 р. 46% громадян України доходу вистачає лише на їжу та одяг. На якісніший та дорогий одяг або найнеобхіднішу побутову техніку гроші вже доводиться відкладати.

Лише у 8,5% громадян залишаються гроші на освіту, відпочинок, лікування. Тобто саме на ті чинники, які й формують середній клас у його класичному розумінні [15].

Середній клас в Україні можна характеризувати не тільки споживанням тих чи інших товарів, але й споживанням послуг. Тобто важливими є не речі, а цінності іншого, більш високого, рівня - здоров'я, освіти, самореалізація, цікавий відпочинок. Дані, які характеризують рівень споживання цих послуг, наведено в табл. 2.

Попри те, що можливості споживання послуг середнім класом щороку збільшуються, проведене дослідження свідчить, що рівень доходів і структурі споживання українців не створюють необхідних умов для формування соціокультурних рис, які мають бути притаманними середньому класу, та для забезпечення прогресивного розвитку українського суспільства.

Щодо питання про характеристику середнього класу в розвинених країнах світу, то на цей момент до нього відносять приблизно 55-60% населення, а в окремих країнах - 80-82% (Швеція) [2, с. 4]. Це, в основному, управляючі, менеджери й керівники вищої ланки, а також люди, що мають спадкові багатства ("вищий середній клас"), підприємці, інтелігенція, службовці, предприниматели творчих професій ("середній середній клас"), висококваліфіковані робітники ("нижчий середній клас").

У США існує безліч рівнів достатку й освіти все-

Таблиця 1. - Структура сукупних витрат населення України у 2000-2011 рр. [4]

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сукупні витрати в середньому на місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	541,3	607,0	658,3	736,8	903,5	1229,4	1442,8	1722,0	2590,4	2754,1	3072,7	3456,0
Структура сукупних витрат домогосподарств, %												
Споживчі сукупні витрати	93,3	93,7	92,8	93,3	92,6	91,1	90,5	90,0	86,2	87,8	90,0	90,2
продукти харчування та безалкогольні напої	64,0	61,6	59,1	58,6	57,5	56,6	53,2	51,4	48,9	50,0	51,6	51,3
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,0	2,8	2,6	2,8	2,8	2,9	2,6	2,6	2,2	3,2	3,3	3,4
непродовольчі товари та послуги	26,3	29,3	31,1	31,9	32,3	31,6	34,7	36,0	35,1	34,6	35,1	35,5
у тому числі:												
одяг і взуття	...	...	5,4	5,3	5,7	5,7	5,8	5,9	5,9	5,6	6,1	5,8
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	...	...	10,5	10,4	9,7	8,5	9,6	10,9	9,1	9,4	9,3	9,6
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	...	...	1,7	2,0	2,3	2,6	2,8	2,9	2,8	2,3	2,4	2,2
охорона здоров'я	...	...	3,0	2,8	2,8	2,5	2,5	2,5	2,7	3,1	3,1	3,1
транспорт	...	...	3,0	3,3	3,0	3,0	3,7	3,4	4,0	3,8	3,7	4,0
зв'язок	...	...	1,3	1,5	1,8	2,1	2,6	2,6	2,3	2,5	2,7	2,6
відпочинок і культура	...	...	1,9	2,3	2,4	2,6	2,4	2,4	2,5	1,8	1,8	2,0
освіта	...	...	1,2	1,1	1,3	1,1	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
ресторани та готелі	...	...	1,1	1,4	1,6	1,7	2,2	2,3	2,4	2,5	2,4	2,5
різні товари й послуги	...	...	2,0	1,8	1,7	1,8	1,7	1,8	2,1	2,3	2,3	2,4
Неспоживчі сукупні витрати	6,7	6,3	7,2	6,7	7,4	8,9	9,5	10,0	13,8	12,2	10,0	9,8
Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг	6,9	9,0	9,2	8,7	7,7	6,4	7,1	8,5	6,6	7,7	7,6	8,0

Таблиця 2. - Споживацька поведінка населення України, % [14]

	Середній клас	Середньостатистичне населення
<i>Відпустка, дозвілля</i>		
Відпустка на курортах, у санаторіях України	56,7	11,9
Відпустка за кордоном	23,0	3,4
Відпустка вдома	12,5	52,2
Спілкування з друзями	59,6	44,9
Відпочинок на природі, пікніки	32,6	17,9
Відпочинок у клубах, ресторанах, дискотеки	21,9	8,8
Комп'ютер, Інтернет	21,9	8,2
Активні види спорту	18,5	7,5
Театри, музеї, виставки	18,5	5,5
<i>Споживання платних соціальних послуг</i>		
Освіта	44,4	21,1
Медицина	61,2	45,2
Оздоровлення	37,1	12,1
Послуги адвоката	15,2	5,0
<i>Ціннісні орієнтації</i>		
Фінансова безпека	66,9	58,8
Здоров'я	65,2	69,0
Приватна власність	63,5	40,2
Право вибору	45,3	40,1
Свобода слова	41,5	35,0
Цікава робота	39,3	29,5
Визнання в суспільстві	36,0	12,3
Інтелектуальний розвиток	28,7	13,7
Гарне проведення часу	19,1	9,6

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.

редині середнього класу, тобто тих, хто заробляє 25-95 тис. дол. на рік. До нижчого рівня середнього класу в цій країні відносять людей, які закінчили коледж і мають рівень доходу 30-40 тис. дол.; до верхнього середнього класу - високоосвічених професіоналів: лікарів, юристів, архітекторів, інженерів, які мають науковий ступінь, звання й професійні

ступені і чії домогосподарства заробляють більше 100 тис. дол. на рік. У цілому, частка середнього класу в США складає близько 70%.

Порівняння деяких показників витрат населення в США та Україні (табл. 3) свідчить, що наша держава за всіма показниками значно відстає від світових параметрів.

Таблиця 3. - Порівняльні показники, що характеризують витрати населення в США та Україні

Показники	США	Україна
Витрати на їжу	близько 13%	від 50% і більше
Частка витрат на харчування не вдома	близько 38%	6%
Частка витрат на послуги	58% доходів (візажист, особистий тренер і стоматолог)	23% (оплата комунальних послуг, транспорту)
Вартість праці в продуктах харчування	близько 70%	від 10% до 20% зарплати
Прожитковий мінімум на місяць	800 дол.	1108 грн (138 дол.) (з 01.01.2013 р.)
Мінімальна заробітна плата	1500 дол.	1147 грн (143 дол.) (з 01.01.2013 р.)

В Італії до середнього класу відноситься 50% населення, хоча ще десять років тому така верства складала 60%. Цей прошарок населення має сталі пристойні прибутки, гарантовану систему охорони здоров'я та пенсійне забезпечення. До цього соціального класу належать автономні або наймані працівники державних та приватних підприємств. Щомісячний заробіток представника середнього класу приблизно 1,5 тис. євро (без податків та інших зборів). Але останнім часом, як і в решті західних країн, середній клас в Італії переживає труднощі через поступове збідніння населення. Урядові програми з підтримки населення дбають здебільшого про найбільш вразливих і найбагатших, у результаті чого середній клас залишається віч-на-віч зі своїми проблемами [5].

В Індії частка середнього класу складає 20%. Основним критерієм визначення є заробітна плата на рівні 4000-21000 дол. на рік.

У Росії середній клас у період економічної кризи 2008-2009 рр. складав 11-16% населення, у 2012 р. - 18%. Ці дані виходили із середньомісячної зарплати на людину 500-3000 дол.

Висновки

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що в сьогодні в Україні спостерігається відсутність явно вираженого середнього класу, іде процес його формування. Представники середньої верстви в Україні, як і за кордоном, - це люди, які, як правило, мають високий рівень професійної освіти. За більшістю критеріїв (рівень доходів, зразки споживання та стилю життя) це верства українського суспільства мало відрізняється від нижчого класу.

Для більшості тих, хто належить до українського середнього класу, характерними є такі риси: достатність доходів лише на харчування та оплату житла; недостатність доходів на задоволення потреб у медичному обслуговуванні, придбання одягу, товарів довготривалого користування, навчання, відпочинку. Низькі доходи не забезпечують можливості формування та накопичення майна, не дають змоги робити необхідні заощадження. Наявні в населення України власність та майно поки що не створюють надійної економічної основи формування середнього класу.

На жаль, з усіх країн пострадянського простору Україна відрізняється найбільшим зростанням соціальної нерівності, випередивши за цим показником Росію, Киргизію, Казахстан. Співвідношення

річних доходів найбагатших і найбільш вразливих в Україні, за офіційними даними, складає 40:1, тоді як у країнах Євросоюзу цей показник не більше 7:1. Критичним і таким, що може спричинити соціальний вибух, вважається у світі перевищення максимальних доходів над мінімальними в 10-12 разів.

Середній клас у кожній державі є гарантом стабільності економіки й високого рівня життя громадян, рушійною силою суспільства; фінансово незалежні люди є більш політично активними. Однак стверджувати, що суспільство є стабільним, можна, якщо середній клас становить 60-70% населення. В Україні цей показник менше 10%, тому в державі необхідно створити всі умови для формування потужного середнього класу на рівні загальнонаціональної програми, пріоритетними напрямками якої повинні бути програми з підтримки і допомоги малому та середньому бізнесу, розвитку його інноваційних форм; удосконалення регуляторної політики; підвищення рівня доходів населення; забезпечення умов для формування в системі загальної та професійної освіти людського капіталу високого якісного рівня тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар І. Економічні передумови становлення середнього класу / І. Бондар // Формування ринкових відносин в Україні. - К., 2009. - № 7-8. - С. 15-24.
2. Бондар І. Середній клас і рівень доходів / І. Бондар, Є. Бугаєнко, Г. Ярошенко // Праця і зарплата. - 2004. - № 14 (квітень). - С. 4-5.
3. Геєць В. Фактори і умови формування середнього класу як стабілізуючого ядра суспільного розвитку в Україні / В. Геєць // Україна: аспекти праці. - 2010. - № 8. - С. 6-14.
4. Державна служба статистики України. Структура сукупних витрат населення України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Кількість українців, які відносять себе до "середнього класу", скоротилася на 4% [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ua-reporter.com/novosti/51075>.
6. Классовое общество. Теория и эмпирические реалии / [под ред. С. Макеєва]. - К.: Ин-т социологии НАН Украины, 2003. - 258 с.
7. Лише 5% громадян живуть як середній клас європейських країн [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://health.unian.net/ukr/detail/237803>.
8. Лібанова Е. Середній клас в Україні: сучасні масштаби і проблеми розвитку / Е. Лібанова // Україна: аспекти праці. - 2002. - № 8. - С. 27-32.
9. Мандибура В. Вплив політики доходів на формування "середнього класу" в Україні / В. Мандибура // Україна: аспекти праці. - 2002. - № 8. - С. 33-35.

10. Паламарчук В. Соціально-політичні перетворення та становлення середнього класу в Україні / В. Паламарчук // Україна: аспекти праці. - 2002. - № 8. - С. 36-39.

11. Послання Президента України до Верховної Ради України. Про внутрішні і зовнішні становище України у 2001 році. - К. : Інформ.-видав. центр Держкомстату України, 2002. - 412 с.

12. Середній клас України: теорія та сучасні тенденції становлення : [монографія] / [за ред. І. К. Бондар]. - К. : Корпорація, 2004. - 582 с.

13. Скільки українців вважають себе "середнім класом" (опитування) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.unian.ua/news/307398>.

14. Доля середнього класу в українському суспільстві [Електронний ресурс] / Київський інститут проблем управління ім. Горшенина. - Режим доступу : <http://institute.gorshenin.ua/media/uploads/118/39/e9c116ab8c13.ppt>.

15. Тігіпко пояснив, скільки має заробляти український "середній клас" [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ukranews.com/uk/news/economics/2012/10/31/82441>.

16. Топоркова Н. Життя "по середньому" / Н. Топоркова // Время. - 2009. - 23 августа.

17. Тресвятська Т. Умови та проблеми становлення середнього класу в Україні / Т. Тресвятська // Україна: аспекти праці. - 2005. - № 7. - С. 22-30.

18. Шкаратан О. І. Соціальна політика. Орієнтир - новий середній клас / О. І. Шкаратан // Общественные науки и современность. - 2006. - № 4. - С. 39-53.

REFERENCES

1. Bondar I. Economic pre-conditions of middle class becoming (2009), *Formation of market relations in Ukraine*; 7-8, pp. 15-24 (ukr).

2. Bondar I. Byhayenko E., Yaroshenko G. Middle class and rate of profits (2004), *Labour and pay-envelope*; 14 (April), pp. 4-5 (ukr).

3. Geyets V. Factors and conditions of middle class formation as stabilizing kernel of public development in Ukraine (2010), *Ukraine: aspects of labour*; 8, pp. 6-14 (ukr).

4. Government service of statistics of Ukraine. Structure of the total expenses of Ukraine population, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Amount of Ukrainians that attribute itself to the «middle class» grew short on 4%, available at: <http://ua-reporter.com/novosti/51075> (ukr).

6. Makeeva S. (Ed.) (2003), *Class society. Theory and empiric realities*, Kyiv, 258 p. (rus).

7. Only 5% of citizens live as middle class of the European countries, available at: <http://health.unian.net/ukr/detail/237803> (ukr).

8. Libanova E. Middle class in Ukraine: modern scales and problems of development (2002), *Ukraine: aspects of labour*; 8, pp. 27-32 (ukr).

9. Mandybura V. Influencing of profits policy on formation of «middle class» in Ukraine (2002), *Ukraine: aspects of labour*; 8, pp. 33-35 (ukr).

10. Palamarchuk V. Socio-political transformations and becoming of middle class in Ukraine (2002), *Ukraine: aspects of labour*; 8, pp. 36-39 (ukr).

11. Message of President of Ukraine to Supreme Soviet of Ukraine. About internal and external position of Ukraine in 2001 (2002), Kyiv, 412 p. (ukr).

12. Bondar (Ed.) (2004), *Middle class of Ukraine: theory and modern tendencies of becoming*, monograph, Corporation, Kyiv, 582 p. (ukr).

13. How many Ukrainians consider itself a «middle class» (questioning), available at: <http://www.unian.ua/news/307398> (ukr).

14. Share of middle class in Ukrainian society, Kiev institute of management problems by Gorshenin, available at: <http://institute.gorshenin.ua/media/uploads/118/39/e9c116ab8c13.ppt> (rus).

15. Tigipko explained how many is to earn the Ukrainian «middle class», available at: <http://ukranews.com/uk/news/economics/2012/10/31/82441> (ukr).

16. Toporkova N. To live «on middle» (2009), *Time*, 29 August (rus).

17. Tresvyatska T. Conditions and problems of middle class becoming in Ukraine (2005), *Ukraine: aspects of labour*; 7, pp. 22-30 (ukr).

18. Shkaratan O. Social policy. A reference point is a new middle class (2006), *Social sciences and modern*; 4, pp. 39-53 (rus).

Nailya Baltacheeva

MODERN TENDENCIES OF MIDDLE CLASS FORMATION IN UKRAINE

One of the priority directions of Ukraine social development is creation of pre-conditions for formation and stabilization of wide layer of middle class.

Today the obviously represented middle class in Ukraine is absence; the process of its formation is under way. In 2001 the middle class was 12,3% of population, in 2002 - 11%, in 2008 - 10%, in 2012 only about 9%, although by some estimations, in this period the amount of middle class was not more than 5%.

Now Ukrainians are spending greater part of the profits on food (over 51%), pay for housing and public utilities. As a result, there is not enough money for development, cultural leisure. The profits rate and consumption structure of Ukrainians do not create necessary conditions for formation of social-culture characteristics, which are peculiar to the middle class, and for provision of progressive development of the Ukrainian society.

Representatives of middle layer in Ukraine, as well as abroad, are peoples, who, as a rule, have the higher education. By most other criteria (profits rate, standards of consumption and lifestyle), this layer of the Ukrainian society does not differ a lot from a lower class. For most, who belong to the Ukrainian middle class, the next characteristics are typical: sufficiency of profits only on food and payment for housing; insufficiency of profits to meet the needs in medical service, purchase of clothes, consumer durables, education and rest.

In every country a middle class is the guarantor of economy stability and high standard of citizens life, driving force of society, that's why in Ukraine it is necessary to create all conditions for formation of strong middle class at the level of the national program. Priority directions of this program must be support and help to small- and middle-sized business, its innovative forms; improving of regulator policy; increasing of population's profits rate; providing conditions for formation of high quality human capital in the education system, etc.

Keywords: middle class, profit, consumption, total expenses.

© Н. Балтачевеєва

Надійшла до редакції 25.01.2013

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.